

Един Јахић¹

ДЕМОНСТРАЦИЈА КАО ВЕОМА ЗНАЧАЈАН МЕТОД РАДА У НАСТАВИ ГЕОГРАФИЈЕ

Извод: У овом раду је описан метод демонстрације, јер представља веома значајан и најчешће примјењиван метод рада у настави географије. Основна сврха демонстрирања у настави географије је да ученици стекну адекватна знања о стварности (природној и друштвеној) и да усвоје чињенице као основу за развој критичког мишљења. Метода демонстрације у настави географије заснива се на приказивању, односно демонстрирању географских објеката, појава и процеса, затим демонстрирању слика, цртежа, графикана, географских карата итд. На овај начин ученици директним или индиректним посматрањем стичу нова знања. У овом раду описан је значај и сврха методе демонстрације, као и начин правилног припремања и извођења демонстрације.

Кључне ријечи: географија, метода демонстрације, настава, ученик, наставник.

Увод

У савременој настави географије све више се посвећује пажња наставним методама које развијају самостални и сазнајни рад ученика. Постоје бројне и разноврсне методе које битно утичу на усвајање географских наставних садржаја код ученика. Јер, по ријечима Dorn W. и Jahn. W.: „У настави географије ваља систематски развијати важне опће и посебне способности и вјештине које су нужне за тај предмет. То су, свакако, способности и вјештине проматрања географских појава, мисаоне обраде географских чињеница и приказивање и схваћање географских садржаја. Стварање таквог елементарног система способности и вјештина треба да ученике дубље уведе у природне и економске односе и да их оспособи за практичну употребу њихових знања (Dorn & Jahn, 1973).

Ријеч метода пријевод је грчке ријечи *метходос* и означава пут или поступак којим се остварује неки задатак или циљ. Наставна метода је одабрани пут, поступак, начин преношења информација у настави, односно, поступак помоћу кога ученици под водством наставника, као организатора и равноправног партнера, стјечу потребна знања, вјештине, навике и способности и оспособљавају се за будуће професионално занимање. Начини

¹ Мр Един Јахић, спољни сарадник, Природно-математички факултет, Тузла.

рада у настави су интеракцијског и биполарног карактера, па се методе у подједнакој мјери односе и на наставника и на ученика. Њихов избор зависи од многа фактора, при чему степен образовања и природа наставног градива имају одлучујућу улогу. Наставне методе су заступљене у свим дијеловима наставног процеса, почев од планирања, па преко извођења до самог вредновања (Stevanović, 1998).

Према ријечима Јелавић Ф. наставна метода је „једно осмишљено рационално поступање (учитеља и ученика – поучавања и учења) којему је сврха што је више могуће више искористити способност мишљења и учења, односно актуализирати потенцијале ученика/појединца и то не само зато да би се стекло што веће и боље знање, него и због укупног развоја личности ученика“ (Jelavić, 2003).

Методе рада у настави су разноврсне и оне омогућавају реализацију свих наставних задатака и служе не само као извори знања него и пут којим се иде у изграђивање младе личности са свим њеним позитивним карактеристикама.

Правилан избор и примјена наставне методе је услов за свестрану активност ученика у раду. Према мишљењу већине теоретичара садржај је основни фактор за избор и примјену наставне методе. Данас се у настави користе различите методе, а такођер, бројне су и класификације наставних метода. У развоју дидактичке теорије и праксе издиференциране су следеће наставне методе:

1. метода демонстрације,
2. метода практичних и лабораторијских радова,
3. метода писмених радова,
4. метода читања и рада на тексту,
5. метода разговора,
6. метода усменог излагања (Tomić & Osmić, 2006).

Избор и примјена ових метода у настави географије зависи од различитих услова, а прије свега од садржаја географских материјала, од нивоа владања методама наставног рада и посебно од нивоа знања ученика. У овом раду бит ће описан метод демонстрације, јер представља веома значајан и најчешће примјењиван метод рада у настави географије.

Метода демонстрације у настави географије

Ријеч демонстрација је латинског поријекла (*demonstrare*) и значи: показивати, показати, јавно приказати, зорно показивати, доказивати на очевидан начин (Klaić, 1988). Демонстрација у дидактичком погледу јест показивање у настави свега онога што је могуће перциптивно доживјети

(Tomić & Osmić, 2006). Метода демонстрације означава зорно излагање проматрањем предмета и појава, нарочито у нижим разредима основне школе, гдје доминира конкретно мишљење и ученици стјечу основна знања о њиховим особинама и карактеристикама. То проматрање се заснива на одређеном предзнању ученика. Успјех у проматрању бит ће већи уколико су ученици оспособљени за разноврсне проматрачке активности, ако је претходно постављен циљ проматрања и задаци које треба ријешити, ако је ангажирано више осјетилних органа (вид, слух, додир и др.). Због тога је за свако проматрање потребно сачинити квалитетан план (Stevanović, 1998).

Основна сврха демонстрирања у настави географије је да ученици стекну адекватна знања о стварности (природној и друштвеној) и да усвоје чињенице као основу за развој критичког мишљења. Примјена ове методе у настави омогућује развијање способности проматрања и активирање мисаоних функција код ученика. Оно што је најбитније код примјене ове методе је то да демонстрација мора бити јасна, прегледна и колико је могуће једноставна. Зато демонстрације треба изводити једноставно и природно и тада се постиже највећи ефекат. Стога је нарочито важно да наставник одабере адекватне изворе, изворе из прве руке, јер ће на таквим изворима презентоване чињенице бити веома корисне за даља уопштавања. Метода демонстрације се увијек повезује са осталим наставним методама, што је нужно, јер кад наставник излаже наставно градиво он то прати демонстрацијом одговарајућих средстава, поступака, радњи, како би се ученици потпуније унијели у проблем и схватили оно што је предмет излагања. Зато се метода демонстрације примјењује у свим етапама наставног процеса, па чак и у фази провјере знања.

Обрада географске теме методом демонстрације омогућује спознајни продор у законитости објективне стварности. Демонстрирање процеса у њиховој дидактичкој расчлањености, али дијалектичком јединству, представља значајну карику савременог наставног процеса. Систематско и методолошки рационално артикулирање разоткривања узрока и посљедица освјетљава невидљиве везе између појединих географских појава и ствара претпоставке за реално виђење и доживљавање географске стварности у нашем окружењу и уопће. Добро организована и реализована демонстрација мотивира ученика на интензивнији и активнији приступ проучавању разноврсних и често апстрактних појмова и односа (Hodžić, 2003).

Тако да примјена ове методе подразумјева комплекс различитих дидактичких активности наставника. Да би се постигли већи наставни резултати примјеном методе демонстрације треба испунити одговарајуће захтјеве:

1. Добро промислити шта демонстрирати; које изворе и којим слиједом приказивати. Имати у виду компаративне предности извора. Које изворе користити као основне (темељне), а које као помоћне.

2. Избјећи претрпаност демонстрацијама, јер у том случају од мноштва конкретности не бисмо видјели оно што је битно. Немогуће је тако обилан материјал ваљано прерадити.

3. Овисно о томе шта демонстрирамо и шта демонстрацијом желимо постићи, проматрање може ићи од цјелине према дијеловима, односно од дијелова према цјелини.

4. Демонстрација увијек мора бити попраћена релевантним активностима ученика:

- писањем,
- цртањем,
- говором (опис, објашњење, образложење),
- практичним операцијама (Jelavić, 2003).

Метода демонстрације у настави географије заснива се на приказивању, односно демонстрирању географских објеката, појава и процеса, затим демонстрирању слика, цртежа, графикона, географских карата итд. На овај начин ученици директним или индиректним посматрањем стичу нова знања. О великом значају посматрања у настави географије писала је Мاستило Н. (1976): „посматрање је комплексна делатност која укључује у себе намерно, целисходно и промишљено опажање објеката, појава и процеса спољног света са циљем да се продре у њихову суштину и да се утврде њихове релације, у простору и времену, са феноменима који их окружују, са којима се налазе у узрочно-последичним односима“. Дакле географско посматрање није само пасивно посматрање, већ активно и мисаоно доживљавање географске стварности и проницање у суштину географских појава и процеса. Међутим из објективних разлога нисмо увијек у могућности посматрати поједине географске објекте и појаве у самој природи и тада смо присиљени користити наставна средства уз помоћ којих се могу формирати представе и појмови. Најуспјешније је демонстрирање географских појава и процеса у природи и такво посматрање се у настави назива директно посматрање и оно је најбоље за ученике. Посматрање географских појава и предмета на карти, слици или неким другим аудиовизуелним средствима је индиректно посматрање. Другим ријечима у настави географије се може говорити о непосредним и посредним облицима демонстрације.

Метода демонстрације у настави географије може да се реализује под сљедећим околностима:

- демонстрација у географској средини
- демонстрација у географској учионици
- демонстрација илустрацијом (Ромелић, 2003).

Демонстрација у географској средини представља поступак путем кога се ученици упознају са објектима, појавама и процесима у стварним околностима. Обрада географских садржаја на терену је најпогоднија у сти-

цању географског образовања и васпитања. У природном простору уочавају се географске појаве и процеси у свом природном стању, те је њихово директно, систематско и организовано посматрање најбољи пут да се они схвате. Географским посматрањем се успоставља активан однос посматрача према предмету посматрања. Овакав вид посматрања захтјева не само активирање чула као рецептора, већ и мисаоно ангажовање (Рудић, 1998).

Прије одласка на терен наставник мора извршити одређене припреме. Прво мора одредити шта ће ученицима показиват, то значи добро се теоретски припремити за ту демонстрацију. Јер, посматрање треба да буде праћено одговарајућом географском интерпретацијом која треба да доведе до суштине појаве. Посматрање демонстрираног предмета треба почети са јасно истакнутим циљем, јер се на тај начин побуђује пажња, а то значи да се мишљење ученика усмјерава у одређеном правцу. Треба одредити шта ће ученици радити за вријеме демонстрације и дати им да они самостално раде. Због тога је за примјену ове методе потребно да ученици имају одређено предзнање, да владају вјештином географског посматрања и да између ученика и наставника постоји позитивна и слободна комуникација и интеракција која ће довести до тога да они добро упознају одређени терен или појаве и процесе. Наставник може водити проматрање демонстрираних предмета тако да ученицима поставља питања и наводи их на размишљање и дијалог. Једино на овакав начин ученици могу да она знања која су стекли у учионици примјене или виде на терену. Оно што је нарочито важно код примјене ове наставне методе је то да се демонстрирање треба досљедно прилагодити психофизичким способностима ученика одређеног образовног нивоа.

Велики број наставних тема или јединица може се демонстрацијом обрадити у географској средини, нпр. привидно кретање Сунца, оријентација у простру, оријентација на карти, обрадити климатске факторе и елементе, зависност биљног и животињског свијета од врсте климе или састава тла, врсте рељефа (брдо, планина, долина, тераса, котлина, вртача, увала, крашко поље, јама, пећина итд.), ријечна, језерска, морска, ледничка ерозија и њихове посљедице, утицај природних и друштвених фактора на размјештај становништва и насеља, врсте насеља, типове кућа, утицај привреде на становништво, привредне дјелатности итд.).

Међутим, специфичност наставе географије је у томе што већи дио географског градива и објеката није доступан директном посматрању (због удаљености и величине), па се тај дио градива изучава уз помоћ разноврсних наставних средстава у школама. Демонстрација у географској учионици заузима значајно мјесто у настави географије. Велики број географских објеката, појава и процеса не могу се обрадити непосредним путем. При објашњавању и наставној обради таквих садржаја користе се њихови

моделу или друга наставна средства и методе које подробније објашњавају ту појаву. За демонстрацију географских објеката и процеса у настави најчешће се користе основни медијатори као што су: карте, глобуси, слике, дијапозитиви, наставни филмови, радио и ТВ емисије, компјутерски системи, те разни пројекциони апарати као што су: графоскоп, епископ, епидијаскоп итд. Њиховим посредством ученицима се презентирају посебно осмишљене наставне илустрације приказане у форми филмовних пројекција, компјутерских програма, графофолија, дијапозитива итд.

Географске карте и глобус представљају примарна наставна средства у настави географије, јер представљају очигледна наставна средства која приказују Земљу. Географска карта представља незамјењиво наставно средство у настави географије и готово да не постоји ни једна наставна јединица у којој се не може употријебити карта. Због тога је сваки наставник географије обавезан да је користи у свом раду и то не само приликом обраде новог градива, већ и приликом утврђивања и понављања градива. Међутим, демонстрирање географске карте је могуће тек када ученици буду оспособљени за самостално кориштење карти. Због тога је наставник дужан да максимално ангажује ученике на кориштење географске карте у раду и да им у томе помаже. Од почетка петог разреда основне школе наставник мора да код ученика ствара навику да на часу географије користе географски атлас, како код обраде новог градива, тако и код утврђивања старог градива. Често се у пракси дешава да ученици одговарају поједине наставне јединице без употребе географске карте, што је недопустиво. Јер, географска карта знатно доприноси бржем схватању наставне материје и трајности знања. Међутим, данас због тешке материјалне ситуације велики број школа оскудјева са картама или има мали број карата, затим карте су старе и у лошем су стању. Такођер, у неким школама карте служе као декоративна средства, тј. имају за циљ да украсе школу или су чак склоњене од ученика да их ученици не би оштедили и тако карте стоје у школским ормарима гдје скупљају прашину. Сваки наставник географије мора карте учинити доступне ученицима, како би их они могли слободно користити. Географске карте морају бити окачене на зиду учионице или кабинета или чак и у школским ходницима да би их ученици могли проматрати у слободно вријеме и на тај начин проширивати своја географска знања. Јер „корисније је имати једну карту Света доступну ученицима, него читаву збирку нових карата склоњених од очију ученика.“ (Рудић, 1998).

Глобус представља незамјењиво наставно средство, јер представља вјерну копију Земље. Глобус се најчешће примјењује у кабинетској настави, мада га је могуће користити и на терену. Уз помоћ глобуса могу се методом демонстрације обрадити многе наставне јединице: облик и димензије Земље, географске координате, земљина ротација, однос копна и мора на

Земљи, распоред континената, распоред океана и мора, рељеф, политичка подјела итд. Због неадекватног кориштења глобуса у настави географије има доста случајева да ученици нису оспособљени за његову примјену.

Графофолије, слике, дијапозитиви често се употребљавају у савременој настави географије. Њихова методичка подобност је у томе што се на њима наставник задржава онолико колико жели и демонстрира их оним редом за који сматра да ће дати најбоље резултате. Њихово приказивање одвија се према строго утврђеном реду који је у складу са садржајем наставне јединице. Током демонстрације слика, дијапозитива и графофолија потребно је посветити пажњу и разговору са ученицима о географским појавама које посматрају.

Употреба географског филма у настави географије има велику улогу и значај. Велики дио наставног градива се може обрадити помоћу наставног филма. Међутим, за примјену географског наставног филма наставник мора да изврши посебне дидактичке припреме. Наставни филм мора да буде извор знања ученика и многе географске појаве и процеси се данас могу приказати уз помоћ филма или чак посебних ТВ канала, као што су: National Geographic, Reality zone, Discovery channel итд. Наставник приликом приказивања ових филмова мора водити рачуна шта приказати и како све то објаснити ученицима. Уз помоћ филмова могуће је ученицима приказати живот и рад становништва разних крајева, рад вулкана, водопада, клисуре, кањоне, планине, ријеке, Космос итд. Тако да примјена филма има велике образовне вриједности.

Демонстрација илустрацијом изводи се цртањем, аплицирањем и пројектирањем као начинима илустровања помоћу цртежа, графикона, слика, апликација, дијапозитива, дијафилмова, филмова итд, као илустративних наставних средстава које у оквиру методе демонстрације представљају веома ефикасне наставне појединости за интензивирање активности ученика у раду. Графички радови у настави географије доприносе бржем и лакшем схватању географских наставних садржаја. Графички радови доприносе да настава географије буде што очигледнија, јаснија и приступачнија ученицима. Графичке радове могу радити и наставници и ученици. Илустровање помоћу цртања је веома примјењив начин демонстрирања. Цртање као начин илустровања у настави потпомаже објашњавање предмета, стања, појава, развијање посматрачких способности ученика и организацију наставе географије у духу савремених интенција у наставном процесу. Често наставници због лошег цртања избјегавају примјену графичких радова, што представља велику грешку. Демонстрирање цртањем помаже ученицима да брже, свестраније и дубље схвате географске појаве и процесе. Јер, само тако на непосредан и очигледан начин ученици уз помоћ цртања најбоље схватају поједине процесе и појаве у природи и друштву.

Закључак

Метода демонстрације је таква дидактичка метода помоћу које наставник очигледним средствима упознаје ученике са наставним садржајем. Ова метода заснива се на приказивању (демонстрирању) географских објеката, појава, процеса у природи и друштву, затим примјеном географских карата, слика, филмова, итд. Метода демонстрације је тијесно повезана са осталим наставним методама и задатак наставника је да одабере најефикасније методе и да их комбинује са демонстрирањем како би ученици дошли до неопходних знања. Ова наставна метода има велики значај, јер омогућује развијање способности посматрања и запажања, активирање мисаоних функција код ученика и ученици на најприроднији и најефикаснији начин стичу нова знања. Обрада нових наставних садржаја методом демонстрације има велику улогу и значај у модернизацији наставе географије, те њихову употребу у наставном процесу треба користити кад год то омогућује наставни садржај.

Литература

- Ромелић, Ј. (2003). *Методика наставе географије*. Нови Сад.
- Рудић, В. (1998). *Методика наставе географије*. Београд.
- Нодџић, Т. (1999). *Методишке основе наставе географије за основне и средње школе, Први дио*. Сарајево: Svjetlost.
- Нодџић, Т. (2003). *Методишке основе наставе географије за основне и средње школе, Други дио*. Сарајево: Svjetlost.
- Јелавић, Ф. (2003). *Дидактика*. Загреб.
- Матас, М. (1996). *Методика наставе географије*. Загреб.
- Стевановић, М. (1998). *Дидактика*. Тузла.
- Стевановић, М. (2000). *Модели креативне наставе*. Тузла.
- Томић, Р. и Осмић, И. (2006). *Дидактика*. Тузла.
- Згоник, М. (1967). *Методика наставе географије*. Сарајево.
- Dorn, W. & Jahn, W. (1973). *Formiranje predodžbi i pojmova u nastavi geografije*. Загреб.